

Elektroniske ressourcer på uddannelsesbibliotekerne og dannelsen af LUB Licensgruppen for UddannelsesBiblioteker

Af Karin Lodberg

Uddannelsesbiblioteket er en integreret del af informationsalderens uddannelsesinstitutioner. Dets grundlæggende funktion er at tilbyde en bred vifte af lærings- og informationsressourcer og fungere som et laboratorium for læring og træning af søgning, lokalisering, evaluering og brug af disse ressourcer. (frit oversat efter Kuhlthau m.fl.: Guided Inquiry, 2007).

Karin Lodberg
Bibliotekar
Sundhedsfaglige biblioteker ved
VIA University College
kalo@viauc.dk

Nærværende artikel tager dels udgangspunkt i den indsigt, jeg har fået gennem min deltagelse i LUB – Licensgruppen for UddannelsesBiblioteker, dels i mine erfaringer med indførelse af elektroniske databaser og tidsskrifter på Sygeplejerskeuddannelserne i Århus Amt (Randers, Silkeborg og Århus) samt ansvaret for de elektroniske ressourcer ved JCVU – Jysk Center for Videregående Uddannelse – og nu ved VIA University College. Uden at rulle hele historien ud er det vigtigt at understrege, at den relativt tidlige indførelse af elektroniske ressourcer på Århus Amts sygeplejerskoler i høj grad skyldes en uvurderlig støtte fra:

- DEFF, der forstod og handlede på det faktum, at området var nyt, svært gennemskueligt og tidkrævende at håndtere for et mindre bibliotek med få medarbejdertimer til i forvejen bredspektrede opgaver i forhold til uddannelsen og uddannelsens bibliotek.
- Statsbiblioteket, der tilbage i 1999 inviterede sygeplejerskeuddannelsernes repræsentant ind i arbejdsgruppen ”Medicinsk informationsforsyning i Århus Amt”, hvis mål bl.a. var at sikre elektroniske ressourcer til de hospitaler i Århus Amt, som ikke var universitetshospitaler – og derfor ikke omfattet af Statsbibliotekets licenser.

Deltagelsen i den af Statsbiblioteket nedsatte gruppe resulterede i dannelsen af et ”konsortium” bestående af sygehusene i Randers, Silkeborg, Grenå og på Samsø, de tre sygeplejerskoler i Århus, Randers og Silkeborg og den daværende ”Afdeling for Folkesundhed i Århus Amt”. Konsortiet – ”Århus Amt - Sundhed”¹ – var en noget

kontroversiel konstruktion, da det bestod af både hospitaler og uddannelsesinstitutioner. Konsortiet er da også for længe nedlagt, selvom det stadig spøger som AAA i nogle af forlagenes statistikker. Der er dog meget godt at sige om konsortiet AAA. Det var bl.a. årsagen til, at Århus Amts sygeplejerskoler, Afdeling for Folkesundhed og fire ikke-universitetshospitaler fik adgang til en stor del af de elektroniske ressourcer, som læger, sygeplejersker, terapeuter og studerende havde adgang til, når de var i turnus, praktik eller andet på universitetshospitalerne. Endvidere betød det – og det er det, der er omdrejningspunktet for denne artikel – at tre mindre uddannelsesinstitutioner relativt tidligt kom i gang med at anvende, undervise i og formidle disse ressourcer til deres egne målgrupper, men også til personalet på de pågældende hospitaler.

Valg og økonomi

Der er næppe nogen tvivl om, at det for 10 år siden følte som en uoverkommelig opgave for bibliotekerne på de mellemlange videregående uddannelser at holde sig ajour med markedet for elektroniske ressourcer. Der er hyppigt kun én eller få bibliotekarer ansat til den bredspektrede opgaveløsning som uddannelsesbibliotekerne står overfor: Indkøb, katalogisering, tidsskriftsregistrering m.v. suppleret med en forventning om, at bibliotekarerne er bekendt med – samt underviser og vejleder i relation til – den/de til enhver tid aktuelle lokale studieordning og læseplaner.

For de helt nye institutioner i DEFF er fornemmelsen af uoverkommelighed i forhold til at implementere elektroniske ressourcer formentlig stadig tilstede. Det drejer sig om VUC’er, Social- og Sundhedsskoler og gymnasier, der udover ovennævnte biblioteksopgaver ofte også skal holde styr på lærersamlinger, classesæt og taskebøger.

De mindre biblioteker har generelt ikke noget stort budget til e-ressourcer, og der er derfor ikke plads til fejkøb. Derfor er et ordentligt beslutningsgrundlag nødvendigt, når der skal argumenteres for og investeres i e-ressourcer, hvor udgiften til licensen er en driftsudgift, der vender tilbage år efter år.

På den anden side er det også afgørende vigtigt, at elevs og studerendes grundlæggende kendskab til anvendelse af bibliografiske og fuldt tekst databaser lægges tidligt i fødekæden til de videregående uddannelser. Nu hvor gymnasier, Social- og sundhedsuddannelserne (SoSu) og Voksen Uddannelses Centrene (VUC) er blevet omfattet af DEFF og repræsenteret i LUB er der håb om, at denne indsats bliver styrket.

Dannelsen af LUB og kommunikation med udbydere

I 2007 blev der i DEFF’s regi nedsat en licensgruppe parallelt med LUF (Licensgruppen for Forskningsbiblioteker). Licensgruppen blev kaldt LUB (Licensgruppen for UddannelsesBiblioteker) og gruppens etablering var en følge af, at Undervisningsministeriets igen blev medfinansierende af DEFF. I LUB sidder repræsentanter for bibliotekerne på professionshøjskolerne (udpeget af Fagligt Forum), de tekniske skoler, handelsskolerne, LSF (Lederforum for Special- og Forskningsbiblioteker) og fra 1.1.2009 desuden de almene gymnasier, VUC og SoSu-uddannelserne. Der er hermed skabt et forum, hvor de mindre uddannelsesbibliotekers interesser varetages, hvor de forskellige typer af uddannelsesbiblioteker er repræsenteret, og hvor viden om og evt. erfaringer med forskellige ressourcer kan udveksles.

At læse, gennemskue og indgå en engelsksproget kontrakt er selvsagt en vanskelig opgave – også for mindre institutioners bibliotekarer. For

¹ AAA opløstes 1.1.2007, hvor de tre sygeplejerskoler begyndte at forhandle fælles licens for den kommende professionshøjskole VIA University College og de pågældende hospitaler blev omfattet af regionslicensen.

Deltagelsen i LUB-arbejdet er med til at afmystificere licensområdet. LUB's medlemmer udvikler løbende viden om området og spreder denne til baglandet, som vi repræsenterer.

alle parter er det trykt og ressourcebesparende, at dette er overladt til DEFF og dermed til en central enhed, der har oparbejdet ekspertise på feltet. Dette kombineret med DEFF's og LUB's/LUF's temakonferencer, konsortiedage, leverandørdage m.m. er med til at styrke evnen hos de enkelte uddannelsesbibliotekarer til at argumentere for og formidle brugen af elektroniske ressourcer. Det er der stærkt behov for, da der er tale om ressourcer, der ikke er synlige for øjet, der ikke optager kvadratmeter og som der sjældent er anmeldelser af – endsige priser for. Man kunne vel næppe forestille sig "Gymnasiernes databasepris".

Uddannelsesbibliotekerne kan indsende licensønsker til LUB. Licenserne, som ønskes, er ikke altid ressourcer, som LUB's medlemmer har noget kendskab til eller erfaring med. I erkendelse af at det kan være svært at vide, hvad der gemmer sig bage en databasetitel eller titlen på en e-tidsskriftspakke, har vi i LUB udformet et skema til licensønsker. Licensskemaet skal også indeholde en begrundelse for forslaget og dermed gøre LUB's medlemmer bedre rustede til at tage stilling til, hvorvidt en foreslået ressource er irrelevant eller om den skal sendes i høring. Skemaet ligger på DEFF's hjemmeside.

Deltagelsen i LUB-arbejdet er med til at afmystificere licensområdet. LUB's medlemmer udvikler løbende viden om området og spreder denne til baglandet, som vi repræsenterer.

Kommissorium og referater kan findes på adressen: www.deff.dk ==> licenser ==> LUB

Nye institutioners nye opgaver

Er der ikke priser for e-ressourcer, er der til gengæld priser på dem. Disse er ofte uigennemskuelige og hyppigt forskelligt strikket sammen fra udbyder til udbyder. Dette er en væsentlig årsag til, at de mindre uddannelsesbiblioteker ikke er kommet i gang med disse licenser. For hvordan argumentere for køb af en licens, hvis man ikke kan redegøre detaljeret for de økonomiske konsekvenser? Og hvad med adgangsforholdene? Hvad er IP-styring? Er det sikkert at udlevere institutionens IP-adresser? Må vi lægge evt. adgangskoder på intranettet? Disse og mange flere spørgsmål er alle relevante spørgsmål, som bibliotekaren kan stilles overfor – og muligvis komme til kort overfor.

Er adgangen først etableret og budgettet sikret skal bibliotekspersonale, undervisere og studerende – i nævnte rækkefølge – klædes på til at anvende de dyre ressourcer. Ved enhver investering i nye kilder skal enhedsprisen – i disse tilfælde på en søgning – gerne bringes ned. Statistiktalene skal høstes og inddrages som budgetmæssigt argument, en kommende fornyelse eller evt. opsigelse af en base, et opslagsværk eller en tidsskriftspakke.

Og man skal ikke have haft adgang til ressourcerne længe, før den første bruger melder sig med spørgsmålet om, hvordan man får adgang hjemmefra eller fra Australien, hvor man skal i praktik – og dermed endnu en ny og fremmed opgave for bibliotekaren: Hvordan etableres fjernlån?

Når tidspunktet for indlevering af statistik til Styrelsen for Bibliotek og Medier nærmer sig, melder sig endnu en kompliceret opgave; nemlig udtagning af en rimelig sikker og entydig statistik på forbruget af de elektroniske ressourcer. En virkelig dræber for enhver bibliotekar; men naturligvis særligt for en enebibliotekar.

"Nye Institutioner" (NI) er et nyt programområde under DEFF, som skal tilgodese mindre institutioners behov og ønsker til udviklingen inden for DEFF. Gruppen opsamler, diskuterer og prioriterer ønsker fra mindre institutioner, og leverer forslag til IT-løsninger og projekter.

Programgruppen repræsenterer tre uddannelsesmæssige 'søjler' inden for undervisningsministeriets område: de mellemlange videregående uddannelser (MVU) repræsenteret ved Professionshøjskolerne, de kortere videregående uddannelser (KVU) omfattende Erhvervsakademierne samt ungdomsuddannelserne, der fortrinsvis er repræsenteret ved handelsskoler og tekniske skoler.

Fra efteråret 2008 har NI sammen med DEFF-sekretariatet prioriteret kontakten til de mange nye institutioner, som er kommet med fra 2009 for at oplyse dem om de nye muligheder, og om hvilken hjælp til økonomi og organisation, de kan forvente at få. Til at løse bl.a. denne opgave er ansat yderligere en konsulent i DEFF-sekretariatet.

Der er ingen tvivl om, at der foreligger en stor opgave både hos NI, DEFF-sekretariatet og LUB, idet der er tale om inddragelse af 135 gymnasier, 8 VUC'er og 19 SoSu-skoler. Af disse har en stor

del end ikke noget bibliotek eller ansat professionel bibliotekar, ligesom de ikke er organisatorisk samlet på samme måde som f.eks. professionshøjskolerne.

Fusion af et stort antal uddannelser i 8 professionshøjskoler

Som tidligere nævnt havde de mange mindre uddannelsesbiblioteker ikke personalenormering – eller økonomi – til at løfte opgaven med indførelse af de elektroniske tidsskrifter, bl.a. fordi anskaffelse af disse dyre ressourcer anstændigvis bør følges op af en indsats i forhold til at oplære bibliotekets brugere i at anvende disse.

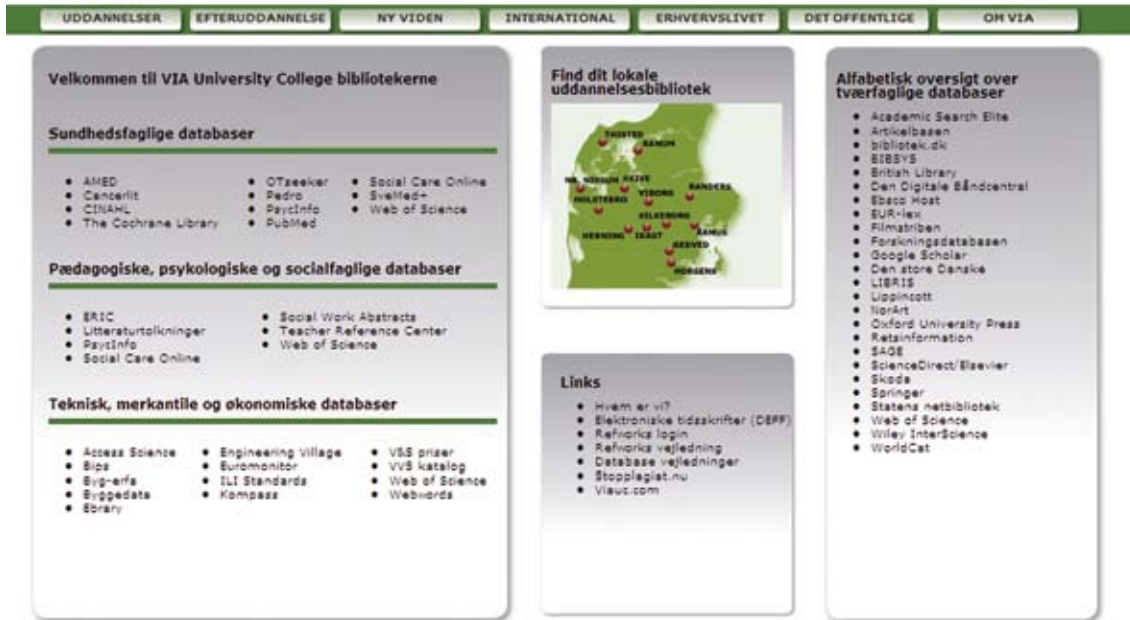
I august 2007 oprettede undervisningsministeren 8 nye professionshøjskoler for videregående uddannelser og fra 1. januar 2008 fusionerede hver af de 8 professionshøjskoler med de daværende CVU'er og enkeltstående MVU-institutioner².

I forbindelse med akkreditering af uddannelserne stilles der imidlertid krav om bl.a. institutionens fysiske og elektroniske faciliteter og udstyr. Undervisningsmaterialer, bogsamlinger, on-line ressourcer og udstyr er centrale elementer i institutionens videngrundlag og helt konkret: en professionshøjskoles fysiske og elektroniske ressourcer skal være relevante og tidssvarende i forhold til formålet med institutionens samlede opgave- og videnprofil. I de første kriterier til University College var opstillet flg. krav:

- Har en formuleret strategi for institutionens fysiske og elektroniske ressourcer.
- Udvikler institutionens biblioteksvirksomhed og andre former for informationsfaciliteter til nytte for institutionens brugere, bl.a. i samarbejde med Det Elektroniske Forskningsbibliotek.
- Udvikler og vedligeholder institutionens øvrige faciliteter, bygninger, laboratorier, udstyr, it-teknologi, materialer, idrætsanlæg mv., så de er tidssvarende og relevante i forhold til institutionens og uddannelsernes behov.
- Har etableret nem og brugervenlig adgang til information for eksterne samarbejdspartnere, interessenter, ansøgere mv.

Disse kriterier ændrer sig formulermæssigt med tiden, men at biblioteket grundlæggende

² Hvilke tidligere enkeltstående uddannelser, der er indgået i professionshøjskolerne fremgår af undervisningsministeriets institutionsregister www.service.uvm.dk/instreg/instreg2.nsf/videre?OpenView&Start=1&Count=1000&Expand=2#2

VIA Bibliotekernes præsentation af de elektroniske ressourcer

tænkes ind som en del af institutionens videnressourcer og kravet til disse er uomtvisteligt.

Det viste sig hurtigt, at der med fusionen af de videregående uddannelser til otte professionshøjskoler ville være noget at hente på e-ressourceområdet. Dels i form af et løft til dem, der endnu ikke var kommet i gang og dels i form af en samlet – og dermed større – økonomi.

VIA University College er den største af de otte professionshøjskoler, der blev dannet. Med 24 fysiske biblioteker spredt ud over hele region Midtjylland, men samlet i én organisation, var der god mulighed for at samle ekspertisen vedr. e-ressourcer på nogle få hænder.

Som den første professionshøjskole kortlagde VIA Bibliotekerne de samlede elektroniske ressourcer i organisationen, herunder også, hvad der i VIA samlet set blev brugt af ressourcer på disse licenser.

Det førte til, at VIA med en lille million kr. kunne henvende sig til DEFF, der gik i gang med at forhandle licenser hjem. I slutningen af 2007 åbnedes de første adgange, som kunne bruges fra VIAs mere end 30 adresser fordelt på et antal af IP-adresser, og fra 1. januar havde VIA institutionerne adgang til flg. DEFF-licenser: Tidsskrift-pakkerne fra Wiley, Oxford University Press, Elsevier, Lippincott, Blackwell og Springer samt databaserne AMED, CINAHL, Cochrane, ERIC,

Euromonitor, ILI standards, InfoMedia, PsycInfo, Psychology & Behavioral Sciences Collection og Teacher Reference Center.

Disse licenser er der nu én samlet indgang til for undervisere, videncentermedarbejdere og studerende i VIA.

Et informationskompetencenetværk fra det gamle Jydsk Center for Videregående Uddannelse blev videreført i VIA-regi, og bibliotekspersonalet høstede hurtigt gavn af, at det var blevet enklere at dele viden og undervisningsmaterialer, så alle – også mindre – biblioteker kunne magte denne opgave. I dag har vi fælles databasemanualer, der ligger på VIA Bibliotekernes hjemmeside og som vedligeholdes af nedsatte "manualgrupper".

Undervisning og formidling

LUB har i 2008 sat særligt fokus på markedsføring af licenserne overfor undervisere og studerende, og der er påbegyndt et arbejde med indsamling af markedsføringsinitiativer, som har været afprøvet på de forskellige uddannelsesinstitutioner. Disse indsamlede initiativer skal nu bearbejdes og lægges ud som idekatalog til fælles inspiration og brug på www.deff.dk, hvor der allerede er gjort plads. Et videndelingsinitiativ der kommer til at ligge åbent tilgængeligt og også kan være relevant for andre brugere end LUB-institutioner.

Fra dagligdagen ved vi, at undervisningen – og ikke mindst den individuelle vejledning i biblioteksrummet – er den bedste markedsføring, og mange af eksemplerne er også hentet fra undervisningsplanlægningen rundt omkring på uddannelsesbibliotekerne.

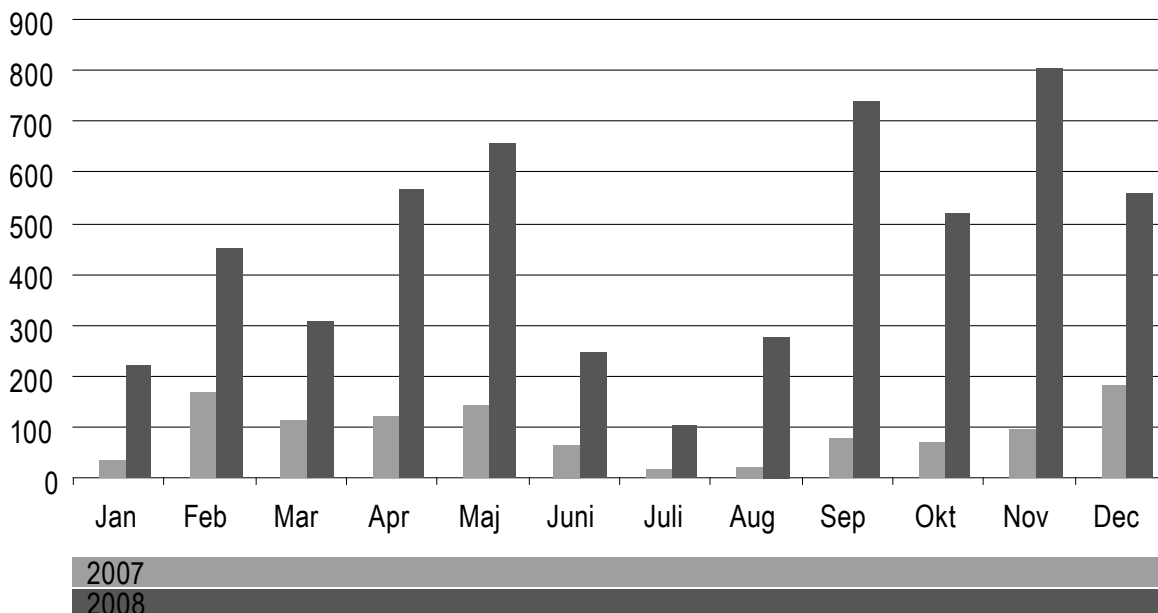
Også folkebibliotekerne – hvis elektroniske ressourcer både er anderledes og sammenfaldende med de databaser og tidsskriftspakker, som købes til uddannelsesinstitutionerne – har arbejdet med formidling, og med en folkebibliotekar som observatør i LUB sker der løbende en ide- og erfaringsudveksling vedr. dette indsatsområde.

Grænsen mellem bibliotek og fag

Den interne organisering af Professionshøjskolerne er ikke alle steder på plads endnu. Nogle steder har man dog udskilt bibliotekerne fra uddannelserne, f.eks. ved at lægge dem i en stabsfunktion eller placere bibliotekerne i et tværgående bånd f.eks. under en udviklingsafdeling. De steder, hvor dette er sket, er der udtrykt tilfredshed med placeringen, men samtidig også bekymring over, hvorvidt bibliotekerne vil miste den unikke kontakt, der traditionelt har været mellem biblioteket og uddannelserne – også på de mellemlange videregående uddannelser.

Dette har også påvirket licensområdet, idet nogle af de licenser, man tidligere har haft – eller

LUB har i 2008 sat særligt fokus på markedsføring af licenserne overfor undervisere og studerende, og der er påbegyndt et arbejde med indsamling af markedsføringsinitiativer, som har været afprøvet på de forskellige uddannelsesinstitutioner

VIA's forbrug af elektroniske artikler fra forlaget Elsevier er steget med mere end 300 % fra 2007 til 2008

haft under overvejelse – er licenser, der nogle steder har været betalt af uddannelsen andre steder af biblioteket, alt efter om det har været betragtet som biblioteksressourcer eller læringsressourcer. Som eksempler kan nævnes Scribo eller stærkt faglige træningsressourcer som f.eks. Nursing Reference Center, Elektronisk Patientjournal, forlagsudgivelser af PowerPoints med anatomiske tegninger. Hvor disse ressourcer ikke har figureret på bibliotekernes licenskonto, vil midlerne mangle, hvis bibliotekerne skal indgå i en evt. forhandling om fælleslicens til samtlige relevante uddannelser indenfor en Professionshøjskole.

Den evigt tilbagevendende statistik

Statistikken er uddannelsesbibliotekernes anden akilleshæl. Den er tidskrævende, ind i mellem svært tilgængelig. De mange fusioner – både hos udbydere og hos aftagere – bidrager i disse år til, at statistikkerne er behæftet med fejl og mangler, der gør dem upålidelige og desuden usammenlignelige fra år til år. For nogle ressourcer, som f.eks. SKODA, COCHRANE og Gyldendals online leksikon, er statistikken enten behæftet med fejl eller ikke-eksisterende.

Vi har derfor i LUB fremsat ønske om, at statistikken udarbejdes centralt for alle DEFF-licen-

ser, så de eneste statistikker aftagerne skal slås med, er statistikkerne på de licenser, der er tegnet udenom DEFF. Det vil for LUB's biblioteker dreje sig om meget få titler/udbydere.

At centralisere denne opgave vil spare mange ressourcer ude i fag- og forskningsbibliotekerne og dermed være en reel støtte til, at der bliver ressourcer til andre og mere udviklingsorienterede opgaver her.

Der er derfor med glæde vi har noteret os, at der i DEFF-sekretariatet ansættes en kontormedarbejder, der skal have dette som et af sine særlige arbejdsfelter.

DEFF og LUB

DEFF har været en uvurderlig samarbejdspartner for de mellemlange videregående uddannelser, som har pligt til at inddrage de elektroniske ressourcer i udbuddet af bibliotekets services. Det drejede sig i starten fortrinsvist om de sundhedsfaglige og tekniske uddannelser, hvor ressourcerne har været tilgængelige, og hvor der har været tradition for i nogen grad at læse engelsksproget tekst.

DEFF har ikke blot bistået med den primære opgave at forhandle pris og vilkår i forhold til de aktuelle ressourcer, men også med rådgivning i hvilke ressourcer der måtte være indholdsmæs-

sigt relevante for den enkelte uddannelse eller hvilke særlige temapakker, der var i udbud.

Vores akilleshæl har altid været – og er stadig – at den pædagogiske forskning ikke i samme omfang formidles i tidsskriftslitteraturen, men i højere grad i monografier og antologier og primært indenfor det skandinaviske sprogområde. Vi følger derfor nøje – både på professionshøjskolerne og i LUB – udviklingen på e-bogsmarkedet i håb om ad disse kanaler at kunne indhente digitaliseret forskningslitteratur på dette felt.

LUB er til diskussion og sparring et godt forum, hvor vi også indhenter vurdering hos fagfolk. Med Gymnasiernes, Social- og Sundhedsskolernes og VUC'ernes indtræden vil nye ressourcer og pakker blive bragt i spil og ny viden indhentet – måske også til gavn for de pædagogiske uddannelser, der hidtil har savnet relevante titler.

Karin Lodberg er formand for LUB og leder af de sundhedsfaglige biblioteker ved VIA University College

DEFF har været en uvurderlig samarbejdspartner for de mellemlange videregående uddannelser, som har pligt til at inddrage de elektroniske ressourcer i udbuddet af bibliotekets services.